

foto Hans van den Bos, Bosbeeld

Nieuwe toekomstvisie voor de Veluwezoom

foto Geert van Duinhoven

André ten Hoedt

Natuurmonumenten wil in Nationaal Park Veluwezoom zoveel mogelijk voorrang geven en ruimte bieden aan natuurlijke ontwikkelingen en processen. Maar niet door een dogmatisch 'niets doen'-beheer. Beheerteammedewerker André ten Hoedt vertelt hoe zij een balans gaan zoeken tussen natuur, cultuurhistorie, recreatie en maatschappelijke waarden en hoe heterogeniteit het centrale begrip is geworden in de 'Toekomstvisie Veluwezoom'.

— Pieter Schmidt en Geert van Duinhoven (redactie)

> Het zijn bekende dilemma's en discussies voor beheerders: Mag je in een nagenoeg natuurlijk landschap ingrijpen? Hoeveel? Waarmee? Zijn grote grazers wel of niet natuurlijk of half-natuurlijk? En als mensen een heide mooi vinden in een nagenoeg natuurlijk landschap, moet je dan toch maar gaan plaggen of past dat echt niet? Zo op een rijtje gezet klinkt het misschien een beetje absurd, maar toch is deze discussie aan de orde van de dag: tussen beheerders, tussen beheerders en beleidsmakers en beleidsmakers onderling.
Om uit deze vaak ideologisch gekleurde discussie te komen en om wat steviger handvatten te krijgen voor het beheer van de Veluwezoom, startte Natuurmonumenten vier jaar geleden met het formuleren van een toekomstvisie voor dit gebied. Het werd een gebiedsproces waar ook de omgeving - leden en ook niet-leden van de vereniging - aan mee heeft gepraat, over mocht meedenken en waar de eigen uitgangspunten van de vereniging tegen het licht werden gehouden.

Trekpleisters

De Veluwezoom is een bijzonder gebied en tegelijkertijd bijzonder ingewikkeld om daar een toekomstvisie voor op te stellen. Al dertig jaar vindt op Veluwezoom een terughoudende vorm van beheer plaats waarbij in grote delen de natuur mag bepalen wat de richting is, zo schrijft Natuurmoumenten. Statige landgoederen als Beekhuizen, Heuven en Rhederoord, de glooiende heidevelden van de Posbank, uitgestrekte bossen zoals de Imbosch en de Onzalige Bossen, de grazige uiterwaarden van de IJssel: Veluwezoom is een uniek natuurgebied op de Veluwe. Niet alleen vanwege zijn omvang, maar ook vanwege de afwisseling van bijzondere landschappen en overgangen. En niet te vergeten: de aanwezigheid van herten, wilde zwijnen, de unieke kudde Schotse hooglanders, paarden en schapen.
Het Nationaal Park Veluwezoom is een landelijk bekend natuurgebied van grote recreatieve waarde met jaarlijks ruim 2 miljoen bezoekers. Deze zijn zowel van lokale, regionale als landelijke herkomst. Trekpleister is vooral de 'Posbank' vanwege de combinatie van reliëf, open ruimte (heide) en verre uitzichtmogelijkheden. Bloeiende heide, herfstbos, edelhertenbronst en een besneeuwd landschap zijn hier landelijk bekende fenomenen.

Dogma

Tot voor kort was het officiële beleid van Natuurmonumenten om hier een 'Nagenoeg Natuurlijk Landschap' na te streven. Dat klinkt aantrekkelijk toch? Wat was er mis mee? André ten Hoedt, bioloog, is de opsteller van de toekomstvisie. "Met deze toekomstvisie proberen we af te komen van de eindeloze discussies over definities. Want wat is (nagenoeg) natuurlijk? Is een 'niets doen'-beheer het doel? Welke soorten horen daar bij en welke niet? En wat als de mens toch nog direct of indirect invloed uitoefent? Daar kom je niet uit want het zijn dogmatische discussies. We leven in Nederland in een gelaagd landschap en elke generatie legt er weer een laag overheen. Samen maakt dat tot het landschap zoals wij dat ervaren. Wij zeggen in onze visie dan ook niet dat we de Veluwezoom natuurlijk gaan beheren, maar wel natuurlijker. We streven naar meer natuurlijkheid en daarbij behorende biodiversiteit. Biodiversiteit die ook in de toekomst in dit gebied kan voortbestaan. En dat is meteen de kern van onze visie; een 'niets doen'-beheer, niet als doel maar als middel tot ..."

Balans

Volgens Ten Hoedt is deze visie geen radicale omslag in denken maar zet het de lijn voort die in de jaren zeventig, na de beroemde grote stormen, is ingezet. Dood hout mocht meer blijven liggen, er kwam gevarieerder bos en er werden grote grazers ingezet. Ook dat was een streven naar meer natuurlijkheid. Toch is de nieuwe visie wel anders, meent Ten Hoedt. "Belangrijkste is dus dat we meer natuurlijkheid nastreven ten behoeve van biodiversiteit, ook op langere termijn. Dat betekent echter niet dat we niet meer ingrijpen, maar wel zo terughoudend mogelijk, vooral daar waar we al langere tijd weinig tot niets meer doen. Elders kan menselijk ingrijpen juist ook weer bijdragen aan heterogeniteit én biodiversiteit. Vandaar dat op Veluwezoom meerdere beheerstrategieën worden toegepast. Behalve een verantwoordelijkheid voor de natuur hebben we ook een maatschappelijke verantwoordelijkheid. Mensen recreëren hier, we hebben landbouw in de omgeving, we hebben te maken met wet- en regelgeving. Dat is nu eenmaal zo en daar veranderen we niets aan. Wij gaan voortdurend de balans zoeken tussen natuur, recreatie, cultuurhistorie en de andere belangen. Dat betekent echter niet dat bijvoorbeeld kiezen voor recreatie, niet ook positief kan uitwerken voor natuur. We gaan bijvoorbeeld boomopslag langs sommige wegen en paden verwijderen omdat mensen van daaruit graag het zicht op de heide willen hebben. Maar de te kappen bomen laten we wel zoveel mogelijk liggen. Op dat dode hout komen weer allerlei paddenstoelen en insecten af. Zo profiteert de natuur van ingrepen die bedoeld zijn voor de recreatie. En daar waar dode bomen niet thuishoren, in bepaalde delen op een landgoed of als bijvoorbeeld een cultuurhistorisch element kan worden aangetast, halen we het hout weg. Zo proberen we per locatie een afweging te maken. De vrijheid én de verantwoordelijkheid voor de beheerder is daarmee uiteraard groter geworden. We kunnen ons niet meer verschuilen achter een kreet als: dit is een 'niets doen'-beheer. We zullen afwegingen moeten maken die we goed moeten kunnen uitleggen."

Successie en verstoring

Wat betreft de natuur wil Ten Hoedt geen radicale omslag maar een 'kwalitatieve verfijning' aanbrengen. Hij merkt dat processen in de natuur vaak veel ingewikkelder, en mooier zijn dan we denken. 'Bijvoorbeeld: bepaalde mossoorten werden vroeger beschouwd als typische heidesoorten. En als die in je heide zitten, dan is het goed. Nu wij dood hout in het bos laten liggen blijken deze soorten het uitstekend hierop te doen. Die soorten zijn dus helemaal niet zo gebonden aan de heide, maar wij hebben ze daarheen verdrongen omdat ze geen keus hadden. Onze visie is er daarom op gericht om zoveel mogelijk ruimte te bieden en heterogeniteit te creëren zodat de natuur zich kan 'ontketenen'. Door ruimte te geven aan natuurlijke processen kan ook de heterogeniteit gestimuleerd worden. En successie is niet

André ten Hoedt leidt een excursie op de Veluwezoom.

foto Hans van den Bos, Bosbeeld

Heterogeniteit

Heterogeniteit in terreingebruik door vooral grote zoogdieren tot uiting komend in betreding, vraat, bemesting, wroeten en graven, schuren, vegetatiesamenstelling en biomassa.
Heterogeniteit in fysieke kenmerken, zowel in ruimte als tijd en op verschillend schaalniveau als gevolg van successie en verstoring: humusprofiel, vochthuishouding, beschikbaarheid mineralen, open bodem, temperatuur, licht, aanwezigheid microbiotopen (kadavers, mest, boomwortelkluiten).
Heterogeniteit in voorkomen van planten- en diersoorten: soorten van natte en droge milieus, bermplanten, 'oud-bossoorten', bloeiende nectarplanten, bosverjonging anders dan beuk, eikenstruweel, begrazingsresistente soorten.

het enige natuurlijke proces dat er is. De afgelopen jaren lag daar misschien wel te veel nadruk op als we het hadden over natuurlijk beheer. Maar dynamiek of verstoring is ook uitermate belangrijk: door de mens, dieren of een abiotische factor met daarbij gedeeltelijke of gehele vernietiging van de vegetatie. De verschillende planten en dieren reageren daar anders op, zijn al dan niet gespecialiseerd in een bepaald milieu of aangepast aan een bepaalde verstoring. Specialisatie is goed te zien bij een kadaver in de natuur. Maden komen er massaal op af en vreten een groot deel op. Als ander insect kun je wel proberen om tussen de maden mee te eten van dat kadaver, maar je kunt je ook specialiseren in de moeilijker verteerbare resten die over blijven als de maden weg zijn. Of je gaat juist parasiteren of prederen op de maden. Allemaal verschillende strategieën. Die strategieën, die diversiteit, die differentiatie draagt bij aan de soortendiversiteit."

Toetsbare doelen

Doel is dus het behoud en versterken van de biodiversiteit en vooral de heterogeniteit op diverse schaalniveaus door natuurlijke processen. Maar hoe meet je heterogeniteit? Want hoe mooi deze doelstelling ook is, uiteindelijk zal er toch een soort verantwoording moeten komen. "Klopt, en dat was en is misschien ook wel het meest ingewikkelde aan de toekomstvisie. Heterogeniteit is op zich natuurlijk wel te meten, maar welke is relevant en op wat voor een wijze? En hoe werkt het precies? We nodigen onderzoekers uit om de Veluwezoom te gebruiken als terrein waar dit onderzoek hieraan kan plaatsvinden. Voor mij is in ieder geval wel duidelijk dat het vastleggen van specifieke doelsoorten niet strookt met het ruimte geven aan de spontane ontwikkelingen. Bovendien kunnen effecten van ontwikkelingen wel eens vooral gevolgen hebben voor moeilijker hanteerbare soorten en soortgroepen waar je aanvankelijk helemaal niet aan gedacht of naar gekeken had. We hebben een aantal meetbare grootheden benoemd waar we de komende tijd naar zouden kijken en kunnen onderzoeken of het de juiste grootheden zijn om als toetsbare doelen te hanteren." (Zie kader hierboven).<

redactie@vakbladnbl.nl

De visie is te bekijken op www.tinyurl.com/toekomstvisie-veluwezoom